

УДК 378.091

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Оксана Беспалова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0081-6021
DOI 10.24139/2312-5993/2022.04/198-207

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті окреслено проблеми та перспективи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану. Серед проблем визначено такі, як: руйнування та пошкодження закладів вищої освіти України, масштабне переміщення населення, вимушене перебування на тимчасово окупованих територіях, погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу, складність організації освітнього процесу в дистанційному форматі та неможливість повноцінного доступу до навчання, неможливість створення безпечних умов для організації освітнього процесу в будь-якій формі, зниження мотивації навчання через умови постійної невизначеності, нестабільний психоемоційний стан і часті сповіщення про повітряну тривогу, а для деяких учасників освітнього процесу, які перебувають у зоні активних воєнних дій, – обстрілів. Автором запропоновано можливі перспективи навчання майбутніх учителів музичного мистецтва в Україні в умовах воєнного часу, як-от: активізація проведення індивідуальних музичних занять за спеціалізаціями у форматі реального часу з використанням програм Zoom, Google Classroom та Google Meet; використання практики показу відео-занять як викладачів університету, так і запрошених лекторів та відомих митців; застосування сучасних інформаційних технологій, які дають змогу відкрити нові перспективи для підвищення якості освітнього процесу (програмні розробки, цифрові сервіси та платформи, мультимедійні засоби); залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької роботи; участь студентів у мистецьких конкурсах, фестивалях різного рівня; залучення до здійснення концертно-просвітницької діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, учителі музичного мистецтва, музичне мистецтво, підготовка вчителів музичного мистецтва, дистанційне навчання, воєнний стан.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства все частіше в центрі уваги науковців і освітян знаходяться проблеми вдосконалення й модернізації вищої освіти, особливо в умовах

воєнного стану. Зауважимо, що дослідники вказують на велику кількість проблемних питань, але водночас і пропонують різноманітні шляхи їх розв'язання.

Наголосимо, що професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва має специфічні особливості, які проявляються в необхідності значної кількості практичних та індивідуальних занять зі студентами, а також формування низки спеціальних фахових компетентностей, як-от: володіння музичним інструментом; читання нотного тексту з листа; знання основ аналізу музичних творів; володіння вокальними та хоровими навичками; вміння працювати з групою та індивідуально; знати теорію та практику хорового диригування тощо. Усе зазначене вище неможливе в повному обсязі в умовах воєнного стану. А тому вважаємо за необхідне дослідити проблеми та перспективи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану.

Аналіз актуальних досліджень. У наукових джерелах широко розглядаються питання вдосконалення професійної освіти. Так, окремі питання досліджуваної проблеми стали предметом спеціального розгляду таких науковців, як: В. Андрущенко (філософські аспекти педагогіки вищої школи); О. Антонова, Е. Зеєр та ін. (удосконалення професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти); В. Бондар, І. Гудзик (формування компетентності майбутніх фахівців); Г. Падалка, О. Рудницька, Х. Якобс, Х. Вільям (творчі засади професійної підготовки фахівців мистецького профілю); А. Козир, Н. Мозгальова, О. Олексюк, О. Щолокова та ін. (підготовка майбутніх учителів до діяльності у сфері музичного мистецтва).

Мета дослідження – окреслити проблеми та перспективи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети використано низку взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих методів, як-от: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння й узагальнення, що дали змогу сформулювати вихідні положення й узагальнені висновки роботи; конкретно-наукові – метод системного аналізу забезпечив розкриття проблем вищої мистецької освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну завдало нищівного удару українській

системі вищої освіти. Відтак, Україна стикнулася з такими проблемами у вищій освіті, як:

- руйнування та пошкодження закладів вищої освіти України (рис. 1);

- масштабне переміщення населення. За аналітичними та статистичними даними, 665 тис. здобувачів освіти та 25 тис. освітян виїхали за кордон (Education: Impact of the War in Ukraine);

- вимушене перебування на тимчасово окупованих територіях;
- погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу. Згідно з онлайн-опитуванням здобувачів вищої освіти та викладачів, які залишилися в Україні, 97,8% опитаних зазначили погіршення власного психоемоційного стану. Основними скаргами респондентів стали депресія (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) та гнів (76,9%) (Kurapov, Pavlenko, Drozdov, Bezliudna, Reznik, Isralowitz, 2022);

- складність організації освітнього процесу в дистанційному форматі та неможливість повноцінного доступу до навчання (відсутність інтернету, зв'язку);

- неможливість створення безпечних умов для організації освітнього процесу в будь-якій формі (постійна загроза з боку країни-агресора);

- зниження мотивації навчання через умови постійної невизначеності, нестабільний психоемоційний стан і часті сповіщення про повітряну тривогу, а для деяких учасників освітнього процесу, які перебувають у зоні активних воєнних дій, – обстрілів.

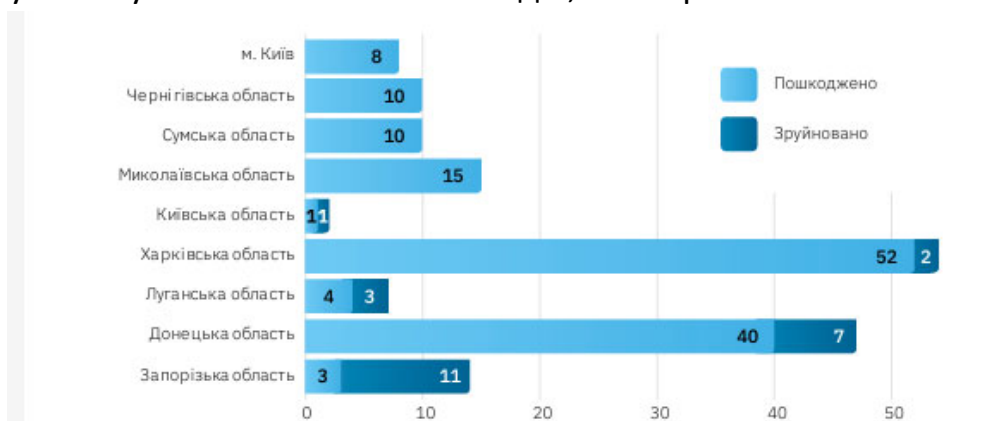

Рис. 1. Пошкоджені та зруйновані ЗВО та ЗФПО станом на 300-й день повномасштабної війни, за даними ресурсу «Освіта під загрозою» (<https://saveschools.in.ua/>)

Ураховуючи зазначені вище проблеми в межах даної наукової розвідки пропонуємо перспективи організації освітнього процесу професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану.

Переконані, що з метою організації професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах війни необхідно допомогти здобувачам освіти отримати якісні знання, сформувані необхідні для майбутньої фахової діяльності компетентності, реалізувати власні ідеї.

На основі аналізу наукових джерел та досвіду підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва різних закладів вищої освіти як до повномасштабного вторгнення РФ, так і в умовах воєнного стану, пропонуємо можливі перспективи навчання майбутніх учителів музичного мистецтва, як-от:

1. Активізація проведення індивідуальних музичних занять за спеціалізаціями у форматі реального часу з використанням програм Zoom, Google Classroom та Google Meet. Такі індивідуальні заняття сприяють налагодженню безпосереднього зв'язку між учасниками освітнього процесу, що уможливорює відпрацювання технічних труднощів. Таким чином, першим, найбільш ефективним і дієвим, на наш погляд, є організація якісного та продуктивного дистанційного навчання.

2. Використання практики показу відео-занять як викладачів університету, так і запрошених лекторів та відомих митців. Така форма проведення заняття надасть можливість здобувачам вищої освіти переглянути навчальний матеріал у зручний час, а також звертатися до нього, коли в цьому є необхідність навіть декілька разів.

3. Застосування сучасних інформаційних технологій, які дають змогу відкрити нові перспективи для підвищення якості освітнього процесу. Такими технологіями можуть стати різноманітні програмні розробки, цифрові сервіси та платформи, мультимедійні засоби.

4. Залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької роботи. Така робота дозволяє здійснювати безперервну участь здобувачів вищої освіти в науковій діяльності. До того ж, під час здійснення науково-дослідної роботи студенти мають змогу постійно контактувати з науковим керівником, а також набути навичок публічного виступу на конференціях та написання наукової роботи у вітчизняних та зарубіжних виданнях. Наголосимо, що науково-дослідна робота сприяє творчій самореалізації та формування

трансверсальних компетентностей, зокрема дослідницьких, креативних, самопрезентації.

5. Участь студентів у мистецьких конкурсах, фестивалях різного рівня, що уможлиблює демонстрацію здобувачами вищої освіти власних здібностей, краще розуміння нотного тексту, як його емоційне, так і змістове наповнення, а також розкриття артистизму.

6. Залучення до здійснення концертно-просвітницької діяльності, що формує в майбутніх учителів музичного мистецтва навички передачі інформації іншим, а також розширює їхній світогляд.

Охарактеризуємо кожен із запропонованих шляхів організації освітнього процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану.

Так, індивідуальні музичні заняття сприяють формуванню фахових компетентностей, зокрема вмінь свідомо обирати методи роботи, а також прийоми та засоби. Це, своєю чергою, допоможе підвищити результативність, ефективність і успішність музичної діяльності.

У процесі підготовки до індивідуального заняття необхідно значну увагу приділяти добору музичного матеріалу. Погоджуємося з думкою української дослідниці Т. Жигінас, яка переконана, що викладач має обирати лише ті твори, які мають емоційний відгук у виконавця програми. До того ж, вчена наголошує на тому, що доцільним буде обрати нескладний твір, який у змозі відтворити здобувач освіти. Т. Жигінас зацентровує, що краще взяти невелику п'єсу чи пісню, чи фортепіанну мініатюру, але виконати її бездоганно. Тоді ефективність проведеного індивідуального музичного заняття буде стовідсотковою (Жигінас, 2015, с. 80).

До того ж, у режимі реального часу на індивідуальних заняттях так само здійснюється розігрування гамами та вправами до них, досягають гармонічний стан ігрового апарата, щоб відчувати впевненість і комфорт.

Таким чином, основними вимогами до організації та проведення індивідуального музичного заняття в дистанційному форматі вважаються такі, як:

- створення позитивної атмосфери;
- формування правильної мотивації на творчий процес, на розв'язання проблемних питань і складних задач, на реалізацію власних здібностей;
- формування адекватної самооцінки власної самостійної роботи.

Щодо використання відео-занять, то потрібно зауважити, що відео-записи дозволяють прослуховувати музичний матеріал, наприклад, на YouTube-каналі, що допомагає усвідомити стильові особливості музики конкретного композитора. Отже, при правильній організації занять можна досягти високої ефективності дистанційного навчання, застосовуючи нові платформи, сучасні педагогічні прийоми.

Важливе значення для професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має використання віртуальних об'єктів, відеофрагментів, аудіофрагментів для показу зразків виконання музичних творів. Вважаємо, що розбір музичного та поетичного текстів доцільно супроводжувати виконанням аудіо завдань для коригування інтонації, ритму, вимови. Водночас для самостійної роботи над твором варто подавати зразки виконання партій та читання поетичного тексту, а також застосовувати фонограми фортепіанної партитури, які здобувачі освіти використовують для роботи як на занятті, так і під час самостійної роботи.

Однією із тенденцій сучасного світового освітнього простору є використання інформаційних технологій, що уможлиблює створення в системі освіти України інформаційного простору вільної творчої комунікації, що забезпечує освоєння навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

До інформаційних технологій, які є доцільними в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва відносимо:

- програмні розробки (хмарні сховища даних із загальним доступом до файлів і редактури документів: Google Disk & Docs, iCloud; сервіси для проведення відеолекцій і семінарів: Skype, Zoom, FaceTime; Messenger; різноманітні месенджери, з можливістю створення груп (чатів): WhatsApp, Viber, VK, Telegram; Messenger; програми для мозкових штурмів і візуалізації планування, інтелект карт: XMind, MindMeister, MindManager, iMindMap);

- цифрові сервіси та платформи («Musicca14», «Licklibrary15», «Віртуальне піаніно» тощо);

- мультимедійні засоби (електронні підручники і посібники, аудіопосібники зі слухання музики; технічно педагогічні програмні засоби»; цифровий освітній ресурс «Музика «Ключі»»; мультимедійна енциклопедія «Музичні інструменти»; мультимедійний проєкт «Перлини української культури»; тренажери музичного слуху та гри на музичних інструментах (eMedia My Piano, EarMaster); веб-сайт

«Мультимедійні технології в музичній освіті»; інтерактивна школа гри на фортепіано (Interactive Piano Course) тощо) (Гаврілова, 2012).

У контексті даного дослідження хочемо дещо детальніше зупинитися на розгляді означених вище інформаційних технологій. Так, під час дистанційного навчання, яке є поширеним під час навчання в умовах воєнного стану на значній території України, завдяки програмним розробкам здобувачі вищої освіти мають змогу продемонструвати гру на музичних інструментах, заспівати та продиригувати музичний твір.

Крім зазначених вище цифрових сервісів і платформ Я. Топорівська пропонує такі програми, як «Музичний клас», «Чарівна музична сходінка», «Енциклопедія музичних інструментів», «Making music», «Visual Arranger», «Finale» тощо (Топорівська, 2009, с. 60).

І. Барановська, Д. Барановський та Ю. Якименко зазначають, що серед здобувачів вищої освіти популярними стали такі додатки, як Guitar Tuna та Cleartune. Перший додаток – гітарний тюнер, який дає змогу налаштувати інструмент, а також вдосконалити музичний слух та метро-ритмічне чуття виконавця завдяки вбудованому метроному. Другий додаток допомагає налаштувати гітару, скрипку, віолончель, фортепіано та перевірити власний музичний слух (Барановська, Барановський, Якименко, 2022, с. 80).

До того ж, вчені наголошують на ефективності використання нотних редакторів Finale, MuseScore, Sibelius, Guitar pro. У нотних редакторах здобувачі вищої освіти мають можливість моделювати звучання інструментів, створювати оркестрові аранжування, експериментувати з різними тембрами. Науковці зауважують, що згадані вище нотні редактори уможливають прослуховування музичних творів у виконанні відомих музикантів, створення й виконання власних музичних імпровізацій на заданий ритмічний малюнок або задану тему, здійснення спроб аранжування музичних творів, написання музичних диктантів на слух тощо (Барановська, Барановський, Якименко, 2022, с. 80-81).

Ще одним медіа-засобом, який, як нам видається, є ефективним у процесі дистанційного навчання майбутніх учителів музичного мистецтва, – портал Ultimate-guitar, який дозволяє шукати готові партії відомих музичних творів, робити записи власного виконання, редагувати наявні. На глибоке переконання І. Барановської, Д. Барановського та Ю. Якименко, означений медіа ресурс доцільно

застосовувати на заняттях із музичного інструменту та постановки голосу завдяки можливості прослуховувати виконання повного твору та окремих партій (Барановська, Барановський, Якименко, 2022, с. 81).

Цікавою, на наш погляд, у процесі дистанційного навчання майбутніх учителів музичного мистецтва є платформа SoundCloud. Особливістю означеної платформи є те, що на ній можна поширювати різноманітний музичний контент. А це, своєю чергою, дозволяє використовувати її під час і поточних занять, і особливо підсумкових. Так, для підсумкового контролю студенти можуть записувати виконання музичного твору у власній інтерпретації, викласти до мережі, отримати відгуки незалежних експертів, що стає важливим і потужним мотивуючим фактором для подальшого професійного росту.

Корисною, ефективною та доцільною, на наше глибоке переконання, у дистанційному навчанні є залучення здобувачів вищої освіти до заочних, дистанційних, онлайн науково-практичних конференцій різного рівня із публікацією тез або наукових статей. У сучасних закладах вищої освіти участь у науково-дослідній діяльності є обов'язковою для кожного учасника освітнього процесу. Підготовка до виступу на конференції та публікації відбувається за допомогою сервісу Google, зокрема Gmail, а також постійних консультацій через різноманітні месенджери. Залучення здобувачів вищої освіти до здійснення науково-дослідної роботи уможлиблює підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів мистецького профілю; отримання досвіду здійснення науково-дослідної роботи; підвищення рівня трансверсальних компетентностей здобувачів вищої освіти.

До того ж, залучення до науково-дослідницької роботи можна здійснювати шляхом виконання індивідуальних науково-дослідних завдань. Так, наприклад, студенти старших курсів проходять літню практику, під час якої вони можуть організовувати різноманітні культурно-виховні заходи, де виступають у ролі організаторів дитячого дозвілля. В умовах воєнного стану такі заходи здебільшого проводяться в онлайн-форматі.

Не менш важливим у дистанційному режимі є підготовка здобувачів вищої освіти до різноманітних конкурсів, фестивалів.

У межах даної наукової розвідки вбачаємо за необхідне зацентувати увагу на ролі музичного конкурсу в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. На думку А. Романенко, «роль музичного конкурсу полягає насамперед у показі творчих досягнень виконавців

сьогодення та виявленні нових обдарувань, оцінюванні професійності «педагогічних сил», налагодженні творчої комунікації викладачів, обміні досвідом, перегляді та оновленні цілей, завдань, методів навчання, критеріїв оцінювання тощо» (Романенко, 2016, с. 127). У конкурсних умовах формується ставлення майбутніх педагогів-музикантів до музично-виконавської діяльності.

У результаті спостереження за участю здобувачів освіти в музичних змаганнях ми дійшли висновку, що під час підготовки до різноманітних конкурсів у майбутніх учителів музичного мистецтва формується конкретний комплекс фахових компетентностей, як-от: технічно-вільне виконання, слухо-інтонаційне чуття, глибокий аналіз музичного твору й обґрунтування його інтерпретації, відтворення художнього змісту твору, вільне оперування музично-теоретичними знаннями, опанування хвилюванням у процесі виконання твору, виконавська надійність і артистизм.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Незважаючи на низку позитивних моментів, зазначимо, що система дистанційного навчання нині навряд чи може повністю замінити очний освітній процес. Як і раніше, залишається нерозв'язаною проблема спільного музикування онлайн. З огляду на те, що швидкість інтернету у всіх учасників онлайн-спілкування різна, виникає істотна звукова затримка.

Як висновок проте хочемо зазначити, що окреслені шляхи та перспективи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва можна й потрібно застосовувати в умовах війни в Україні.

На подальше вивчення заслуговують питання використання інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

- Барановська, І. Г., Барановський, Д. М., Якименко, Ю. І. (2022). Дистанційне навчання майбутніх учителів музичного мистецтва: виклики сьогодення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*, 28, 76-84 (Baranovskaya, I. G., Baranovsky, D. M., Yakimenko, Yu. I. (2022). Distance learning of future music teachers: challenges of today. *Scientific journal of M. P. Drahomanov NPU. Series 14. Theory and methodology of art education*, 28, 76-84).
- Гаврілова, Л. Г. (2012). Використання музичних мультимедійних програм, електронних шкіл та тренажерів у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів музики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 32, 261–265 (Gavrilova, L. G. (2012). Use of music multimedia programs, electronic schools and simulators in

- shaping the information competence of future music teachers. *Modern information technologies and innovative methods of teaching in specialists training: methodology, theory, experience, problems*, 32, 261-265).
- Жігінас, Т. В. (2015). *Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності*. Київ (Zhigynas, T. V. (2015). *Methods of preparation of future music teachers for concert and educational activities*. Kyiv).
- Романенко, А. Р. (2016). Музичний конкурс як соціокультурний феномен у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*, 1, 126-129 (Romanenko, A. R. (2016). Musical competition as a socio-cultural phenomenon in the formation of professional competence of the future teacher of musical art. *Musical art in educational discourse*, 1, 126-129).
- Топорівська, Я. (2009). Можливості використання комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя музики. *Наукові запуски. Серія: Педагогіка*, 2, 57–61 (Toporivska, Ya. (2009). Possibilities of using computer technology in the professional training of a future music teacher. *Scientific Proceedings. Series: Pedagogy*, 2, 57–61).
- Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://reliefweb.int/attachments/049e4189-c707-43dc-be5ef1c95094885b/education - impact of the war in ukraine.pdf>.
- Kurapov, Anton, Pavlenko, Valentyna, Drozdov, Alexander, Bezliudna, Valentyna, Reznik, Alexander, Isralowitz, Richard (2022). *Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel*. URL: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>.

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Bepalova Oksana. Professional training of future music teachers in Ukraine in the conditions of martial law: problems and prospects.

The article outlines the problems and prospects of professional training of future music teachers in martial law. Problems are identified as: destruction and damage to higher education institutions of Ukraine, large-scale movement of the population, forced stay in temporarily occupied territories, deterioration of the psycho-emotional state of participants in the educational process, complexity of organizing the educational process in remote format and impossibility conditions for the organization of the educational process in any form, reducing the motivation of learning due to the conditions of constant uncertainty, unstable psycho-emotional state and frequent notifications of air alarm, and for some participants of the educational process in the area of active hostilities-shelling. The author suggests possible prospects for teaching future music teachers in Ukraine in wartime, such as: activation of individual music classes in real-time specializations using Zoom, Google Classroom and Google Meet; the use of video shows by both teachers of the university and invited lecturers and famous artists; application of modern information technologies that allow you to open new prospects to improve the quality of the educational process (software development, digital services and platforms, multimedia tools); involvement of higher education applicants in research work; participation of students in art competitions, festivals of different levels; involvement in concert and educational activities.

Key words: professional training, music teachers, musical art, training of music teachers, distance learning, martial law.